DOMSTOLENS DOM (fjärde avdelningen)

den 26 maj 2011 *

I mål C-293/10,

angående en begäran om förhandsavgörande enligt artikel 267 FEUF, framställd av Landesgericht Innsbruck (Österrike) genom beslut av den 22 april 2010, som inkom till domstolen den 14 juni 2010, i målet

Gebhard Stark

mot

D.A.S. Österreichische Allgemeine Rechtsschutzversicherung AG,

meddelar

DOMSTOLEN (fjärde avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden J.-C. Bonichot samt domarna K. Schiemann, L. Bay Larsen, C. Toader (referent) och A. Prechal,

generaladvokat: V. Trstenjak,
justitiesekreterare: A. Calot Escobar,

* Rättegångsspråk: tyska.

efter det skriftliga förfarandet,

med beaktande av de yttranden som avgetts av:

— Gebhard Stark, genom H. Kofler, Rechtsanwalt,

— D.A.S. Österreichische Allgemeine Rechtsschutzversicherung AG, genom E.R. Karauscheck, Rechtsanwalt,

— Österrikes regering, genom E. Riedl, i egenskap av ombud,

— Europeiska kommissionen, genom K.-Ph. Wojcik och N. Yerrell, båda i egenskap av ombud,

med hänsyn till beslutet, efter att ha hört generaladvokaten, att avgöra målet utan förslag till avgörande,

följande

Dom

1 Begäran om förhandsavgörande avser tolkningen av artikel 4.1 i rådets direktiv 87/344/EEG av den 22 juni 1987 om samordning av lagar och andra författningar angående rättsskyddsförsäkring (EGT L 185, s. 77; svensk specialutgåva, område 6, volym 2, s. 161).

2 Begäran har framställts i ett mål mellan försäkringsbolaget D.A.S. Österreichische Allgemeine Rechtsschutzversicherung AG (nedan kallat D.A.S.) och Gebhard Stark. Målet rör bland annat giltigheten av en klausul i de allmänna villkoren för rättsskyddsförsäkring som ger försäkringsgivaren rätt att begränsa sina skyldigheter med anledning av denna försäkring till att ersätta det belopp som normalt begärs av en advokat som är verksam inom domkretsen för den domstol som det mål som omfattas av försäkringen är anhängiggjort vid.

Tillämpliga bestämmelser

Unionslagstiftningen

3 Elfte skälet i direktiv 87/344 har följande lydelse:

”För att den rättsskyddsförsäkrades intressen skall anses tillgodosedda skall han ha möjlighet att själv välja advokat eller någon annan person som har behörighet enligt nationell lag att biträda vid undersökningar eller förhandlingar och närhelst en intressekonflikt uppstår.”

4 I artikel 1 i direktivet föreskrivs följande:

”Syftet med detta direktiv är att samordna de i lagar och andra författningar givna bestämmelserna om sådan rättsskyddsförsäkring …, för att underlätta ett effektivt utövande av etableringsfriheten och så långt som möjligt förhindra att intressekonflikter uppkommer särskilt av den anledningen att försäkringsgivaren tillhandahåller skydd

för någon annan person eller tillhandahåller den försäkrade skydd som gäller både rättsskyddsförsäkring och någon annan [försäkringsklass] och, om en sådan konflikt ändå skulle uppstå, möjliggöra en lösning av den."

5 Artikel 2.1 i nämnda direktiv har följande lydelse:

"Detta direktiv gäller för rättsskyddsförsäkring. Sådan försäkring innebär ett åtagande att, mot betalning av premie, bära kostnaderna för rättsliga förfaranden och tillhandahålla andra tjänster som har direkt anknytning till vad en sådan försäkring omfattar, främst för att

— tillförsäkra ersättning för den förlust eller skada som den försäkrade åsamkats antingen genom utomprocessuell uppgörelse, eller genom civilrättsligt eller straffrättsligt förfarande,

— försvara eller företräda den försäkrade vid civilrättsliga, straffrättsliga eller förvaltningsrättsliga förfaranden eller vid andra liknande förfaranden eller i anledning av att ersättningskrav har riktats mot honom."

6 I artikel 4.1 i samma direktiv föreskrivs följande:

"Av varje försäkringsavtal om rättsskyddsförsäkring skall uttryckligen framgå att

a) den försäkrade skall kunna fritt välja advokat eller någon annan person som har behörighet enligt nationell lag att försvara eller företräda den försäkrade eller i övrigt tillvarata hans intressen vid undersökningar eller förhandlingar,

b) den försäkrade skall kunna fritt välja advokat eller, om han föredrar det och i den utsträckning det medges i nationell lag, någon annan person med de kvalifikationer som behövs för att tillvarata hans intressen närhelst en intressekonflikt uppstår."

Den nationella lagstiftningen

7 Enligt 23 § 1) lagen om advokatarvoden (Rechtsanwaltstarifgesetz, nedan kallad RATG) tillämpas en enhetlig schablonsats vid ersättningen för vissa kringtjänster som advokaten utför i civilrättsliga tvister.

8 I enlighet med 23 § 5) RATG ska den del av den enhetliga satsen som är att hänföra till dessa tjänster emellertid fördubblas när advokaten tillhandahåller en tjänst på annan ort än den där han eller hon har sin byrå.

9 Den österrikiska lagstiftaren har införlivat artikel 4 i direktiv 87/344 genom 158k § lagen om försäkringsavtal (Versicherungsvertragsgesetz, nedan kallad VersVG), som har följande lydelse:

"1) Den försäkrade har rätt att fritt välja ett kvalificerat ombud som företräder honom eller henne vid undersökningar eller förhandlingar. Dessutom kan den försäkrade fritt välja ombud att tillvarata hans eller hennes andra rättsliga intressen i händelse av intressekonflikt med försäkringsgivaren.

2) I försäkringsavtalet kan avtalas att den försäkrade endast får välja ett kvalificerat ombud som företräder honom eller henne vid undersökningar eller förhandlingar som har sin byrå inom det territoriella behörighetsområdet för den rättsliga eller administrativa myndighet som är behörig i första instans. Såvida inte åtminstone fyra personer har sin byrå på denna ort, ska valfriheten omfatta de personer som befinner sig inom domsagan för Gerichtshof erster Instanz (domstol i första instans) inom vilken den ovannämnda myndigheten ligger.

…"

Målet vid den nationella domstolen och tolkningsfrågan

10 Gebhard Stark och D.A.S. var sedan år 1997 bundna av ett avtal om rättsskyddsförsäkring. Avtalet omfattade bland annat rättsskydd för arbetsrättsliga mål vid arbetsdomstolar och dessutom rättsskydd för personer som är egenföretagare och utövar ekonomisk verksamhet som bisyssla.

11 Avtalet grundade sig på de allmänna villkoren för rättsskyddsförsäkring (Allgemeine Bedingungen für die Rechtsschutzversicherung) från år 1997 (nedan kallade ARB 97). Klausul 10 i dessa, som härrör direkt från 158k § VersVG, har följande lydelse:

"1) Den försäkrade har rätt att fritt välja ett kvalificerat ombud (advokat, notarie etcetera) som företräder honom eller henne vid undersökningar eller förhandlingar. Försäkringsgivaren är skyldig att upplysa den försäkrade om rätten att fritt kunna

välja ombud, från den tidpunkt då den försäkrade kräver rättsskydd för att inleda ett rättsligt eller administrativt förfarande.

…

3) Rätten att fritt kunna välja [ombud] enligt punkt 1 … avser enbart personer som har sitt säte inom det territoriella behörighetsområdet för den rättsliga eller administrativa myndighet som är behörig i första instans. Såvida inte åtminstone fyra personer som uppfyller villkoren har sin byrå på denna ort, omfattar valfriheten de personer som är behöriga att företräda en person och som är etablerade inom domkretsen för laga Landesgericht [(regional domstol)].

…"

12 Det följer av beslutet om hänskjutande att Oberster Gerichtshof (högsta domstol) i dom av den 16 december 2009 i princip godkände det syfte som eftersträvas med 158k § 2) VersVG. Den fann att punkt 3 i klausul 10 ska tolkas så, att den försäkrade även kan välja en advokat som är etablerad "utanför domsagan" när han eller hon förbinder sig att debitera arvoden och utlägg så som en advokat som är etablerad på den ort där laga domstol i första instans har sitt säte skulle göra.

13 Gebhard Stark är bosatt i Landeck (Österrike), ungefär 600 km från Wien. Den 24 mars 2006 väckte Gebhard Stark, tillsammans med fyra andra personer, talan vid Arbeits- und Sozialgericht Wien (Wiens arbets- och socialdomstol) mot sin tidigare arbetsgivare. Gebhard Stark och de andra kärandena anlitade en advokat med byrå i Landeck för att företräda dem vid denna domstol.

14 I skrivelse av den 8 maj 2006 ställd till advokaten, bekräftade D.A.S. att det skulle bära kostnaderna för det rättsliga förfarandet vid Arbeits- und Sozialgericht Wien. D.A.S. preciserade emellertid att det endast skulle bära de kostnader som normalt debiteras av en advokat som är etablerad på den ort där denna domstol har sitt säte.

15 I e-post av samma datum svarade Gebhard Starks advokat att han inte skulle debitera enligt den taxa som gäller för en advokat som har sin byrå inom domstolens domkrets, eftersom kostnaden för att företräda kärandena i Wien är mycket hög för hans byrå.

16 Under förhandlingen vid Arbeits- und Sozialgericht Wien den 4 juli 2008 ingick parterna ett förlikningsavtal.

17 D.A.S. erlade ett belopp på 5 782,19 euro till Gebhard Starks advokat för uppdraget i samband med förfarandet. Beloppet motsvarar arvode och utlägg för en advokat som är etablerad i domkretsen för Arbeits- und Sozialgericht Wien och är inte beräknat enligt den enhetliga sats som ska fördubblas enligt 23 § 5) RATG, utan enligt den enhetliga sats som följer av 23 § 1) RATG. Beloppet täckte inte de sammanlagda arvoden och utlägg som advokaten hade debiterat Gebhard Stark.

18 Genom ansökan av den 27 februari 2009 väckte D.A.S. talan mot Gebhard Stark vid Bezirksgericht Landeck (distriktsdomstol i Landeck) och yrkade att svaranden skulle förpliktas att betala 211,46 euro för en obetald premie för det avtal om rättsskyddsförsäkring som de hade ingått.

19 Gebhard Stark gjorde gällande en invändning om kvittning av en motfordran på 3 000 euro som motsvarar den kvarstående skulden – beräknad enligt den enhetliga

satsen som ska fördubblas enligt 23 § 5) RATG – till advokaten för arvoden i samband med förfarandet vid Arbeits- und Sozialgericht Wien. Han gjorde vidare gällande att skillnaden mellan den enkla enhetliga satsen och den dubbla enhetliga satsen för advokatens tjänster – motsvarande de fem muntliga förhandlingar som ägt rum vid domstolen – ska beaktas inom ramen för rättsskyddsförsäkringsavtalet med D.A.S. Till stöd för invändningen gjorde han gällande att bestämmelsen i 158k § 2) VersVG och klausul 10.3 ARB 97 strider mot unionsrätten.

20 Bezirksgericht Landeck biföll D.A.S. yrkanden och underkände Gebhard Starks invändning om kvittning och förpliktade således honom att erlägga 211,46 euro jämte ränta till D.A.S. I sitt avgörande fann Bezirksgericht Landeck att unionsrätten inte utgör hinder för tillämpningen av 158k § 2) VersVG. Bestämmelsen begränsar nämligen inte rätten att fritt välja advokat, utan enbart rätten till ersättning till en advokat som inte är etablerad inom domkretsen för laga domstol.

21 Gebhard Stark överklagade avgörandet till Landesgericht Innsbruck och gjorde på nytt gällande att artikel 4 i direktiv 87/344 utgör hinder för tillämpningen av 158k § 2).

22 Mot denna bakgrund beslutade Landesgericht Innsbruck att vilandeförklara målet och ställa följande tolkningsfråga till domstolen:

”Ska artikel 4.1 i direktiv 87/344/EEG tolkas så, att den utgör hinder för 158k § 2) [VersVG] och en klausul i en rättsskyddsförsäkringsgivares allmänna försäkringsvillkor, vilken grundas på nämnda bestämmelse, när det i försäkringsavtalet kan avtalas att den försäkrade som ombud vid undersökningar eller förhandlingar endast får välja

ett kvalificerat ombud som har sin byrå inom det territoriella behörighetsområdet för den domstol eller administrativa myndighet som är behörig i första instans?”

Prövning av tolkningsfrågan

23 Landesgericht Innsbruck har ställt frågan för att få klarhet i huruvida artikel 4.1 i direktiv 87/344 utgör hinder för nationell lagstiftning enligt vilken det är möjligt att träffa avtal om att den försäkrade som ombud vid undersökningar eller förhandlingar endast får välja ett kvalificerat ombud som har sin byrå inom det territoriella behörighetsområdet för den domstol eller administrativa myndighet som är behörig i första instans.

Huruvida tolkningsfrågan kan tas upp till sakprövning

24 Enligt den österrikiska regeringen är tolkningsfrågan hypotetisk. Svaret på frågan är nämligen inte avgörande för utgången av tvisten, eftersom Gebhard Stark inte har begränsats i sitt fria val av advokat.

25 I detta hänseende får EU-domstolen enligt fast rättspraxis underlåta att besvara en tolkningsfråga som en nationell domstol har ställt endast då det är uppenbart att den begärda tolkningen av unionsrätten inte har något samband med de verkliga omständigheterna eller föremålet för tvisten i målet vid den nationella domstolen, när frågan är hypotetisk eller när EU-domstolen inte har tillgång till sådana uppgifter om de faktiska och rättsliga förhållandena som är nödvändiga för att kunna ge

ett användbart svar på de frågor som ställts till den (se, bland annat, dom av den 24 juni 2008 i mål C-188/07, Commune de Mesquer, REG 2008, s. I-4501, punkt 30).

26 Såsom framgår av punkterna 18–21 ovan är utgången av tvisten beroende just av om det är förenligt med artikel 4.1 i direktiv 87/344 att Gebhard Stark inte fick full ersättning för de arvoden och utlägg som fakturerats av hans advokat – vilket hade varit fallet om han hade valt en advokat etablerad i Wien.

27 Tolkningen av denna unionsrättsbestämmelse är således nödvändig för att den nationella domstolen ska kunna avgöra tvisten. Den österrikiska regeringens invändning om rättegångshinder kan därför inte godtas.

Prövning i sak

28 Domstolen framhåller att det framgår av såväl elfte skälet i direktiv 87/344 som artikel 4.1 däri att, för att den rättsskyddsförsäkrades intressen ska anses tillgodosedda, ska han ha möjlighet att själv fritt välja advokat eller någon annan person som har behörighet enligt nationell lag att biträda vid undersökningar eller förhandlingar.

29 Domstolen har därvid slagit fast att bestämmelsen om rätten att fritt välja ombud ska tillämpas generellt och ha tvingande karaktär (se, för ett liknande resonemang, dom av den 10 september 2009 i mål C-199/08, Eschig, REG 2009, s. I-8295, punkt 47).

30 Av detta följer att en nationell lagstiftning som den som är i fråga i målet vid den nationella domstolen – såsom den har tolkats i dom av den 16 december 2009 från Oberster Gerichtshof (se punkt 12 ovan) – inte får begränsa valfriheten till att enbart avse advokater som har sin byrå på den ort där den domstol eller administrativa myndighet finns som är behörig i första instans, eller till att enbart avse advokater som förbinder sig att debitera som de förstnämnda.

31 I punkterna 65 och 66 i domen i det ovannämnda målet Eschig slog domstolen emellertid fast att nämnda direktiv inte syftar till en fullständig harmonisering av bestämmelserna om rättsskyddsförsäkringsavtal. Detta innebär att medlemsstaterna, på unionsrättens nuvarande stadium, fortfarande självständigt kan avgöra vilken ordning som ska tillämpas på sådana avtal, i den mån unionsrätten och i synnerhet artikel 4 i direktiv 87/344 beaktas.

32 Den fråga om hur långt ansvaret för ombudskostnader sträcker sig, som är aktuell i målet vid den nationella domstolen, regleras inte uttryckligen i direktivet. Det är nämligen varken utifrån bestämmelserna eller utifrån skälen i direktivet möjligt att dra slutsatsen att direktivet reglerar de belopp som försäkringsgivaren ska erlägga som ersättning för de kostnader som den försäkrades ombud har haft.

33 Valfriheten i den mening som avses i artikel 4.1 i direktiv 87/344 innebär följaktligen inte att medlemsstaterna är skyldiga att, under alla omständigheter, ålägga försäkringsgivarna att bära samtliga kostnader för den försäkrades försvar, oberoende av var ombudet är etablerat i förhållande till sätet för den domstol eller administrativa myndighet som är behörig. Själva innebörden av denna valfrihet får emellertid inte gå förlorad. Detta hade varit fallet om begränsningen av ansvaret för kostnaderna i praktiken gjorde det omöjligt för den försäkrade att göra ett skäligt val av ombud. Den ankommer under alla omständigheter på de nationella domstolarna, vid vilka mål i

detta hänseende har anhängiggjorts, att pröva att någon sådan begränsning inte är för handen.

34 En nationell lagstiftning som den här aktuella utesluter i övrigt inte att det står avtalsparterna fritt att avtala om att rättsskyddsförsäkringen även ska omfatta kostnader för ombud som inte är etablerade inom laga domstols domkrets, eventuellt mot att den försäkrade betalar en högre premie.

35 Gebhard Stark har kunnat välja advokat utan invändning från försäkringsgivaren. Han kan heller inte antas bära andra kostnader än dem som hänför sig till avståndet mellan advokatens byrå och sätet för laga domstol. Detta utgör i regel – med förbehåll för den prövning som den nationella domstolen ska företa i detta hänseende – inte något hinder för rätten att fritt välja advokat.

36 Mot bakgrund av det ovan anförda ska tolkningsfrågan besvaras enligt följande. Artikel 4.1 i direktiv 87/344 ska tolkas så, att den inte utgör hinder för en nationell bestämmelse enligt vilken det är möjligt att träffa avtal om att den som har rättsskyddsförsäkring som ombud vid undersökningar eller förhandlingar endast får välja ett kvalificerat ombud som har sin byrå inom det territoriella behörighetsområdet för den domstol eller administrativa myndighet som är behörig i första instans. Detta gäller dock under förutsättning att denna begränsning – så att själva innebörden av den försäkrades rätt att fritt välja ombud inte går förlorad – enbart avser räckvidden av rättsskyddsförsäkringsgivarens ansvar för ombudskostnaderna och att den ersättning som faktiskt utges av försäkringsgivaren är tillräcklig, vilket det ankommer på den nationella domstolen att pröva.

Rättegångskostnader

37 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i målet vid den nationella domstolen utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den nationella domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttrande till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (fjärde avdelningen) följande:

Artikel 4.1 i rådets direktiv 87/344/EEG av den 22 juni 1987 om samordning av lagar och andra författningar angående rättsskyddsförsäkring ska tolkas så, att den inte utgör hinder för en nationell bestämmelse enligt vilken det är möjligt att träffa avtal om att den som har rättsskyddsförsäkring som ombud vid undersökningar eller förhandlingar endast får välja ett kvalificerat ombud som har sin byrå inom det territoriella behörighetsområdet för den domstol eller administrativa myndighet som är behörig i första instans. Detta gäller dock under förutsättning att denna begränsning – så att själva innebörden av den försäkrades rätt att fritt välja ombud inte går förlorad – enbart avser räckvidden av rättsskyddsförsäkringsgivarens ansvar för ombudskostnaderna och att den ersättning som faktiskt utges av försäkringsgivaren är tillräcklig, vilket det ankommer på den nationella domstolen att pröva.

Underskrifter